

SCIENTIFIC PAPERS
OF THE UNIVERSITY OF PARDUBICE
Series C
Faculty of Humanities
6 (2000)

**SOUKROMÉ ÚŘEDNICTVO VELKOSTATKU KRÁLÍKY
PO ROCE 1850**

Marie Macková

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

Radikální změny, které v oblasti správy přineslo hnutí let 1848 – 1849, vyústily v Čechách mimo jiné v ustavení prvoinstančních úřadů politické a soudní správy a uznání *svobodné obce za základ svobodného státu*.¹⁾ Z tohoto modelu se téměř zcela vytratila pozemková vrchnost.²⁾ Z její kompetence zmizela řada funkcí a pravomocí, které byly převedeny jednak na samosprávné obce, jednak na první instanci státní správy. V této souvislosti se jednoznačně vyděluje kategorie obyvatelstva, kterou je možné bez dalších omezení nazývat soukromým úřednictvem. Jde o úředníky právě zaniklé patrimoniální správy, kteří se rozhodli zůstat ve šlechtických službách, opustit drtivou většinu dosavadní správní praxe, a tím i moci, a věnovat se nadále především hospodářské agendě a správě statků. Téměř všichni měli možnost pokusit se zaujmout některé, mnohdy dost významné, místo ve formující se prvoinstanční státní správě.³⁾ Nicméně této možnosti využila jen malá část z nich. Navzdory tomu, že bylo v zájmu všech bývalých pozemkových vrchností snížit početní stav vlastních úředníků, které musely platit, ale ne pro všechny měly nadále uplatnění. Je však zřejmě nutné připustit, že tento moment

-
1. Princip, deklarovaný již kroměřížskou ústavou, se stal základem všech následujících variant obecního zákona až do konce trvání podunajské monarchie.
  2. Tímto aspektem se podrobně zabývá *Ralph Melville* například ve studii *Von der Patrimonialverwaltung zur Gemeindeverwaltung in Böhmen und Österreich um 1848*. In: *Documenta Pragensia XIV, Mezi liberalismem a totalitou, komunální politika ve středoevropských zemích 1848 – 1948*. Praha, Scriptorium 1997, s. 51 – 65. Tentýž autor však především v práci *Adler und Revolution in Böhmen. Strukturwandel von Herrschaft und Gesellschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Mainz 1998, 394 S.
  3. Praxe v patrimoniální správě byla v prvním přechodném období zcela rovnoprávná s praxí na některém státním úřadě a byla započítávána mezi odsloužená léta pro prvoinstanční státní správu jak politickou, tak soudní. Dokonce na samém počátku tohoto procesu byla plnohodnotnou náhradou za nedostačující či zcela scházející požadované právnické vzdělání. K tomuto alespoň okrajově *Macková, Marie*: *Presidiální spisy Okresního úřadu v Lanškrouně ve vztahu ke způsobu jeho úřadování a k úředníkům*. In: *Slavme chvíli ...*. Ústí nad Orlicí 1999, s. 122 – 140.

nemusel být v letech 1849 – 1851 pro současníky bezprostředně patrný.⁴⁾ Zároveň však pro určitou část patrimoniálního úřednictva jistě představovala další kariéra soukromého úředníka vědomou volbu, které bylo podřízeno vše další.

Postavení soukromého úředníka ve venkovském městě lze vymezit zhruba třemi základními momenty, které jej jednoznačně určovaly vůči dalšímu obyvatelstvu stejného místa.

1) vzdělání bylo nevyhnutelnou podmínkou pro výkon profese, čímž se odlišoval od všech, kteří se v jeho okolí živili manuální prací.

2) nebyl závislý na státu, čímž se lišil od státních úředníků.

3) byl však ve služebním poměru k určitému pevně vymezenému subjektu, čímž se odlišoval od dalších nositelů vzdělání, kteří zastávali tzv. svobodná neboli akademická povolání, jako byli například lékaři, advokáti apod.⁵⁾

V rámci služby při konkrétním velkostatku pak úřednictvu stáli nejbližší ostatní zaměstnanci, které však nelze zařadit do kategorie úřednictva. Lišili se od něj v mnoha případech absencí vzdělání, většinou pak především tím, že byli manuálně pracující. Je však třeba připustit, že v rámci jediného statku mohla být hranice mezi úředníky a zaměstnanci (či, jak dobové instrukce většinou praví, sluhy či služebníky) velmi nezřetelná, a pak je vhodné akceptovat soudobé dělení, protože nikdy nebylo úřednictvo statku postaveno na roveň jeho služebníků a naopak. Na tomto konstatování nic nezměnilo ani to, že služební instrukce, vymezující pravomoci a kompetence, bývaly tvořeny pro obě kategorie jako nedělitelný celek.

24. ledna 1850 podepsal hrabě Josef Althan na zámku ve Svojsčicích první služební instrukci pro správní orgány všech hraběcích althanovských statků, která reagovala na zcela změněné podmínky v souvislosti s ustanovením státní správy první instance na úrovni politických a soudních okresů. Tato instrukce se vztahovala i na působení althanovského statku, před nedávnem ještě panství, Králíky.⁶⁾

V úvodu majitel konstatuje, že zrušení poddanských vztahů přináší velké ztráty, které je třeba nahradit řádným a racionálním hospodařením. K tomu, aby jeho statky a půda, právě tak jako pole a lesní hospodářství přinášely optimální výnosy, je třeba využít všech možností přírody i pokroku, který přinesl lidský duch.

Celý dokument čítá 147 průběžně značených paragrafů, jež jsou dále věcně členěny na oddělení a odstavce. První oddělení instrukce se zabývá polním a lesním hospodářstvím a jeho správními orgány. Druhý oddíl je věnován stavebnímu provozu, třetí pak chodu správy všeobecné i lesní a úředníkům.

Počáteční preambule všeobecně vymezuje, že hlavním podnikáním je zemědělství, provozované v souvislosti s kvalitou půdy a klimatickými podmínkami.

---

4. Dokladem tohoto pocitu snad může být situace lichtenštejnského statku v Lanškrouně, kde k radikální redukci počtu úředníků došlo až v roce 1858 a celá akce budí i s odstupem doby dojem, že překvapení byli nejen úředníci, kterých se to týkalo, ale i jejich městské okolí. Přitom možnosti přejít do státních služeb využilo jen zcela zanedbatelné množství subalterních úředníků zdejší patrimoniální správy a ti hledali uplatnění především ve vyvazovacích komisích, nejen v Lanškrouně. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (dále jen SOkA ÚO), Okresní úřad (dále jen OÚ) Lanškroun, kart.č. 1, presidiální spisy 1850. SOkA ÚO, Mezifundová sbírka kronik, Lanškroun, kniha č. 152.

5. Vári, Andras: „Privatbeamte“ in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts: Ersatzbürger? In: *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*. Wien- Köln s.d., S.75 – 92.

6. Státní oblastní archiv Zámrska (dále jen SOA Z), Velkostatek Králíky (dále jen VS Kr), kn.č. 99.

Pozornost má být věnována loukám a jejich pěstovaným, nikoliv náhodně rostoucím, kulturám. Má být, pokud to klimatické podmínky dovolí, cílevědomě rozvíjeno sadařství. Chov dobytka je v tomto dokumentu pokládán především za prostředek k získávání kvalitního hnojiva k zušlechťování pozemků. Je tu v základních rysech vytyčen požadavek soběstačnosti statků podle tehdejších kritérií, k celkové vyvážené a všestranné zemědělské produkci. Od tohoto stanoviska bylo odvozeno i postavení případných pivovarů, palíren či cihelen. Ty měly být především podpůrnými provozy zemědělského statku a fungovat v souladu s jeho potřebami. Naproti tomu lesní hospodářství bylo zcela samostatným a na úrovni plného hospodářství stojícím odvětvím.

Pokud šlo o lidi v jeho službách, všeobecně nerozlišeno, zda má na mysli úředníky či zaměstnance, vyžadoval majitel statku *Treue, Fleiß, Thätigkeit und Ordnungsliebe*. Dále pak očekával *nábožensko-mravní počínání* a přátelsko-humánní vztahy všech podřízených. Naopak nevěrnost, plýtvání panským majetkem, nenapravitelná nedbalost ve službě, právě tak jako rozhazovačný a nepořádný způsob života mohou vést k propuštění ze služby. Volno ze služby se nepředpokládalo, pouze v nejnnutnějších případech se svolením nadřízeného, v případě delší nepřítomnosti se souhlasem hraběte. Každý z úředníků měl za povinnost mít základní vědomosti z oblasti zemědělství, které si měl prohlubovat nejen praktickými zkušenostmi, ale i teoreticky, četbou ekonomických děl. Právě tak se předpokládalo, že si osvojí vědomosti o poloze, půdách a klimatu té lokality, kterou měl spravovat, aby mohl rozhodovat o co nejefektivnějším způsobu využívání. Úředník měl rovněž znát nejen vhodné druhy rostlin pro danou lokalitu, ale naopak i možné plevele a jejich hubení. Na úseku dobytčářství byla vyžadována znalost plemen a ras, optimálních podmínek pro jejich život a rozpoznání možných chorob.⁷⁾ Každý úředník měl nejen znát všechny práce nutné ke zdárnému chodu hospodářství, ale i dobu, kdy je nutné je vykonat, i přibližnou rychlost, s jakou je lze realizovat, aby je mohl nechat provést včas a uměl posoudit, zda jsou provedeny dostatečně kvalitně.

Ředitelství statků podléhalo dozoru centrální inspekce, která měla za povinnost jedenkrát do roka (vždy na konci února) prověřit vedení peněžních i naturálních účtů. Nejbližším nižším stupněm správy bylo ředitelství statků. Mělo poměrně rozsáhlé pravomoci v oblasti přímého provozu, ze kterých bylo pouze povinnou jednou ročně předkládat zprávu majiteli. Dokonce i ty záležitosti, které nenáležely jeho rozhodnutí, byly hraběti předkládány sice prostřednictvím centrální inspekce, ale s poznámkami ředitelství statků, takže systém rozhodování byl kontrolním mezistupněm ovlivněn jen velmi málo. S výjimkou úředníků centrální inspekce všichni ostatní byli podřízeni ředitelství statků, včetně veškeré personální agendy.

V této instrukci jsou jako přímí, výkonní úředníci na jednotlivých statcích jmenováni: představený hospodářského úřadu neboli vedoucí režie s rozsáhlými výkonnými pravomocemi, doplněnými dohlížecí pravomocí v oblasti stavebního a lesního hospodaření. Dále důchodní, purkrabí, obroční, několik druhů účetních, hospodářský a

---

7. Je zajímavé, že tato instrukce neuvádí u příslušných úředníků a zaměstnanců jakékoliv znalosti léčení případných chorob zvířat, ačkoliv zvěrolékař jako placený zaměstnanec se objevuje až v instrukci následující a na velmi podřadném místě. Je otázka, nakolik byly podobné vědomosti pokládány za samozřejmé a nakolik to odráželo praxi, která prostě zvířata neléčila.

lesní kontrolor, asistent dvorů, účetní stavebních účtů a úředníci lesní správy. Písaři vrchnostenského úřadu získali titul kancelistů a adjunktů lesní správy. Zvláštní kategorii tvořili lesní, kteří však ne vždy byli počítáni mezi úřednictvo.

Nutné stavební úpravy v rámci fungování jednotlivých statků spadaly do kompetence vedoucího režie, pokud byly do 40 zlatých. Vše dražší bylo záležitostí ředitelství statků, případně přímo hraběte. Instrukce však poměrně přesně stanovuje, na co má být v této kategorii využita práce nádenická, na co má být smluvně zajištěn řemeslník a podobně. Ze stálých zaměstnanců se mluví například o šafářích, kočích, pacholcích na dvorech a jiném nižším personálu.

Zvlášť byly upraveny obchodní pravomoci, které se dělily mezi ředitelství statků a vedoucí režie. Speciální pozornost byla v jejich rámci zaměřena na vymezení kompetencí při prodeji dřeva z horských panství hrabat Althanů (mezi než patřily Králíky).

Úřednictvo mělo nárok na proplácení cestovného a diet, které se dělo vždy jednou za čtvrtletí. Právě tak čtvrtletně byla vyplácena mzda jak peněžní, tak formou deputátu. Zatímco finanční odměna bylo možné proplatit pouze vždy po uplynutí příslušného kvartálu, naturálie bylo možné si vyžádat až s šestitýdenním předstihem. Výše platu ani rozsah poskytovaného deputátu nebyly touto instrukcí stanoveny.

Ačkoliv je celý text koncipován jako platná směrnice, na několika místech v textu (zvláště když jde o způsob provádění polních prací) a především v závěru se připouští, že k jeho úplnému a důslednému uplatňování by mělo dojít až od počátku roku 1851, protože rok vydání je třeba považovat do určité míry za přechodný. Kompletní a ověřený text instrukce by měl být volně přístupný každému zaměstnanci v kanceláři hospodářského vedení každého statku. Každý z úředníků by pak měl dostat vlastní výtisk, protože neznalost instrukcí nebude v žádném případě považována za omluvu.

V srpnu 1879 byla vydána nová služební instrukce pro úředníky a sluhy. Pomíjí centrální úřady, které řídily celý komplex althanovských statků (k němuž náležely například Milíčevy a Svojsice v Čechách, Třebíč na Moravě, Mezilesí a Wölfelsdorf v Kladsku, Zwentendorf- Murstetten a Hagenberg v Rakousku), a popisuje povinnosti úředníků a zaměstnanců jednotlivého statku.⁸⁾ Jmenovitě jsou ovšem uvedeni pouze hospodářský ředitel statku a důchodní, jejichž pravomoci byly značné. Jinak se jedná především o popis odpovědností a povinností ve vztahu k chodu statku. Oproti předchozí instrukci se zde objevuje zcela nová kapitola, týkající se případného vzniklého *neštěstí* – jde především o nejrůznější havárie na budovách a zařízeních statku, nemluví se ani o polnostech, ani o lesích, ba dokonce ani o zvířatech chovaných na statku. Lesní správa je specifikována jako téměř samostatný úsek hospodaření statku, v jejímž čele stojí polesný. Ten byl zařazen na úrovni hospodářského ředitele statku, a jak dále vyplyne, mohl jej v některých případech i převyšovat. Dále zde pracoval lesní inženýr, jehož úloha byla vyloženě technického charakteru a směřovala jak ke správě a údržbě porostů, tak ke správě pozemků a parcel. Následoval kontrolor lesní správy, lesní, adjunkti při lesní správě a adjunkti na polesích a na nejnižším stupni stáli hajní.

---

8. SOA Z, VS Kr, kniha č. 100.

Ani tato instrukce, stejně jako předchozí, nestanovovala výši platu jednotlivých kategorií úředníků a zaměstnanců. Na rozdíl od předchozí se nezmiňovala ani o naturálních, které zřejmě nadále již netvořily součást platu. Jediné, co vypisuje zcela konkrétně, jsou diety při nutných služebních cestách, včetně zaměstnanců, jimž náležely.⁹⁾

Teprve v souvislosti s vydáním tohoto nového služebního řádu pro althanovské statky byl založen Pensijní spolek pro althanovské hraběcí úředníky a sluhy.¹⁰⁾ Jeho stanovy jsou datovány rokem 1880 a ve vztahu k tomuto datu jsou vypočítávány i všechny penzijní nároky, vyplývající z členství v něm. Týkal se ovšem pouze osob zaměstnaných při velkostatku, nevztahoval se na domácí služebnictvo a personál. Naopak pro personál velkostatku bylo členství v tomto spolku povinné. Finance získával spolek jednak z pravidelných příspěvků hrabat Althanů jako zaměstnavatele, dále ze vstupních poplatků členů, které byly stanoveny procenty mzdy v návaznosti na věk člena, z ročních příspěvků, jejichž výši ovlivňoval fakt, zda příslušný zaměstnanec byl ženatý, či svobodný. Dalším zdrojem příjmů byly zvláštní taxy, placené jednak při každém zvýšení služného a v okamžiku, kdy se svobodný zaměstnanec oženil a když se mu narodily děti. Spolek mohl mít aktivní kapitál, tedy mohl počítat s úroky či případnými rentami. Zaměstnavatel dále převáděl na konto spolku všechny vyměřené a splacené disciplinární pokuty úředníků a sluhů velkostatku. Stanovy spolku nepřipouštěly dluhy členů vůči spolkové kase. Příslušné roční poplatky měly být vybírány přímo při výplatách mezd, tedy každé čtvrtletí. Výše případné penze pro zaměstnance, jeho vdovu či neplnoleté sirotky byla závislá na služebním postavení. Althanovští zaměstnanci byli, opět v souladu se služebním řádem, rozděleni do 11 služebních tříd. V první nejvyšší se ocitl pouze ředitel centrální správy statků, v poslední nejnižší byli zařazeni pasáci krav, telat a skopců a dohlížitelé na polích.¹¹⁾ Nárok na penzi za normálních podmínek vznikal pro zaměstnance v první až osmé třídě po 40 letech aktivní služby, pro zaměstnance v 9., 10. a 11. třídě po 50 letech aktivní služby. Na vyplácení penze měli nárok, pokud byli členy spolku nejméně celých deset let služby. Obnášela ovšem pouze 25 % stanovené částky pro třídu. Za každý další odsloužený rok se penzijní částka zvyšovala o 2,5 % v prvním případě a o 2 % ve druhém případě. Tímto rozpočtem byla při odsloužení všech povinných služebních let dosažena celková stanovená

---

9. Úřednictvo i zaměstnanci měli při služebních cestách vedle jízdného a mýtného nárok na diety, jejichž výše byla odstupňována podle zastávané funkce: hospodářský ředitel 6 zl, ostatní úředníci 5 zl, polesný 6 zl, nadlesní, účetní a všichni revizoři 5 zl, adjunkt, pivovarník, zahradník a adjunkt lesního úřadu 3 zl, lesní a lesní adjunkt 2 zl, šafáři, obroční, úřední sluhové, lesní a polní hajní 1 zl, kočí 70 krejcarů. SOA Z, VS Kr, kniha č. 100, s. 148 – 149.

10. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 938.

11. Ve 2. třídě byli zařazeni správce statku první kategorie a polesný, ve 3. třídě správce statku druhé kategorie, ve 4. třídě doktor medicíny, technický a administrativní vedoucí závodu, důchodní a lesní inženýr, v 5. třídě hospodářský dozorce, kontrolor, cukrovarnický mistr, účetní, adjunkt centrálního ředitelství, v 6. třídě lesní a tovární strojník, v 7. třídě adjunkt při hospodářské, tovární a lesní správě, zvěrolékař a zahradníci, v 8. třídě hospodářský asistent a lesní adjunkt, v 9. třídě šafáři, úřední sluhové, kováři a sadaři, v 9. třídě pojezdni, ovčáci a hajní, v 11. třídě dohlížitelé na polích a pasáci krav, telat a skopců. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 938, Stanovy penzijního spolku, s. 9.

12. Plná výše penze při splnění všech stanovených podmínek byla určena ročním příspěvkem: 1. třída – 3.000 zl, 2. třída – 2.000 zl, 3. třída 1.700 zl, 4. třída 1.400 zl, 5. třída 1.100 zl, 6. třída 800 zl, 7. třída – 600 zl, 8. třída 500 zl, 9. třída - 400 zl, 10. třída – 300 zl, 11. třída – 150 zl. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 938, Stanovy penzijního spolku, s. 8 – 9.

výše penze. Vypočtená částka penze mohla být zvýšena až o 25 % v případě, že k penzionování došlo následkem pracovního úrazu.¹²⁾

Poměrně velkou pozornost z celkem pochopitelných důvodů spolkové stanovy věnovaly vdovám a sirotkům. Už při sňatku úředníka byla příslušná taxa do spolkové pokladny stanovena podle věkového rozdílu snoubenců. Pokud byla nevěsta mladší o více než 10 let než ženich, pak bylo nutné do pojišťovací kasy zaplatit nejen 6 % ročního příjmu základní taxy, ale i 1% navíc za každý rok věkového rozdílu nad deset let. Pokud úředník ovdověl, byla mu tato taxa vrácena celá. Vdova pak měla nárok jednak na vlastní penzi po zemřelém manželovi, jednak na tzv. příspěvek na výchovu dětí, pokud nějaké z takového manželství měla. Případným novým sňatkem vdově zanikal nárok na penzi, ale neměnil se příspěvek na výchovu dětí. Jeho výše byla stanovena bez ohledu na délku odsloužených let zemřelého otce procentuálně z celkové výše penze v jeho třídě. Na jedno dítě šlo o 8 %, na dvě děti o 12 % na tři a více dětí o 20 %. Vypáčení tohoto příspěvku mohlo být ukončeno až při dosažení 18 let, případně dřívějším sňatku nebo úmrtí dítěte. Nejvyšší penze pro vdovu mohla činit 40 % ročního důchodu jejího manžela. Tato suma však byla podmíněna alespoň 35 odslouženými léty, za každý rok pod tuto hranici až do 11. služebního roku bylo z maxima odečítáno 0,75 %. Pro nárok na minimální, tedy 25 % vdovskou penzi bylo nutné, aby manžel byl alespoň 10 let v hraběcích službách a tedy zároveň členem penzijního spolku. Pokud šlo o vdovu předčasně penziováného úředníka, měla nárok na polovinu penze svého zemřelého chotě.¹³⁾

Správa spolku sídlila na Svojšicích. Jeho představenstvo bylo voleno přímou volbou na dobu tří let a sestávalo z předsedy, jeho zástupce a 16 členů. Volební právo ve spolku však nebylo rovné, jako tomu obvykle bývalo u jiných spolků v té době, ale členilo se na tři volební skupiny, podle zařazení v penzijních třídách. Každá volební skupina pak volila po 6 členech výboru.¹⁴⁾ Z takto zvoleného představenstva byl dále volen užší výbor, v němž zasedalo kromě předsedy a místopředsedy šest členů. Členstvo mělo právo nahlížet do ročních účetních uzávěrek. Jinak ovšem byl spolek povinen zpracovávat měsíční uzávěrky a vést regulérní účetnictví. Vdovy a sirotci, jichž se činnost spolku ve značné míře dotýkala, neměli právo, až na jedinou výjimku, do jeho chodu zasahovat. Svůj hlas mohli uplatnit pouze v okamžiku, kdy by se jednalo o ukončení činnosti. Pak hlasovali jak členové, tak ti, kteří byli spolkem podporováni, a rozhodovala dvoutřetinová většina. Hrabě Michael Karl Althan a dědici jeho majetku měli právo souhlasu s každou případnou změnou stanov, právě tak jako právo na průběžné informace o chodu spolku, nahlížení do zápisů ze schůzí a zápisů smírčího soudu.

---

13. Například vdově po králickém nadlesním byla v letech 1880 – 1882 vyplácena z velkostatku penze 100 zl čtvrtletně a 50 zl jako příspěvek na výchovu dětí za stejné období. Tato dáma bydlela v Karlíně, tehdy ještě u Prahy. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 938.

14. Do 1. volební třídy náleželi všichni zařazení do 1. – 4. penzijní třídy včetně, do 2. volební třídy všichni zařazení do 5. – 7. penzijní třídy včetně a 3. volební třídu tvořili 8. – 11. penzijní třída. Tím byl dost výrazně odstupňován vliv ve spolkovém výboru. SOA Z, VS Kr, kart. č. 505, inv.č. 938, Stanovy penzijního spolku, s. 21.

Klasifikace úředníků a sluhů velkostatku pro potřeby tohoto penzijního spolku dává nahlédnout do hierarchie althanovského úřednictva podstatně přesněji, než to mohou zprostředkovat služební instrukce, postavené především na vymezení pravomocí a povinností v rámci chodu statku. Je však třeba se vyrovnat s tím, že stejné funkce byly poněkud odlišně nazývány nejen v průběhu doby, ale i ve stejném období. Šéf konkrétního velkostatku, který býval obecně nazýván správcem, je v Králíkách nazýván ředitelem již podle instrukce z roku 1796.¹⁵⁾ Podle instrukce z roku 1850 byl jeho oficiální název představený hospodářského úřadu nebo také vedoucí režie. Ve stejné době je však v běžných výkazech velkostatku označován jako hospodářský ředitel. O tom, že dikce této instrukce byla komplikovaná i pro současníky stojící mimo rámec velkostatku, jeho provozu a řádu, mohou svědčit například zápisy králického spolku pro vybudování střelnice, což byl vlastně místní střelecký spolek. Jedním z jeho čelných exponentů byl právě vedoucí režie králického velkostatku po roce 1851 Johann Morawek. Ve střeleckém spolku byl označován výhradně jako *ředitel statku*, nanejvýš jako *ředitel hraběcího althanovského statku*. Označení *ředitel statku* se vyskytuje také v úředním seznamu voličů do městského zastupitelstva, právě tak jako ve sčítacích operátech sčítání lidu. Šlo zřejmě o běžně užívaný tvar.¹⁶⁾ Podle instrukce z roku 1879 byl stejný úředník nazýván stále hospodářský ředitel statku, v textu někdy ještě nadále vedoucí režie. V klasifikaci pro potřeby penzijního spolku je však užíván výhradně pojem správce statku.

Pro statek Králíky byl šéfem lesního hospodářství až do vydání instrukce z roku 1879 nadlesní. Jako jediný z celého personálu lesní správy byl počítán mezi úředníky. Těch bylo v první fázi fungování králického statku po roce 1850 velmi málo. Náležel k nim pouze hospodářský ředitel, důchodní, účetní a nadlesní. Všichni ostatní byly řazeni mezi zaměstnance statku. Čtyři vyjmenovaní úředníci měli jednak pevně stanovený roční plat v hotovosti, jednak nárok na dost rozsáhlé naturální požitky. Především v této druhé složce příjmů byly rozdíly, které, kromě služebních kompetencí, určovaly hierarchii soukromého úřednictva uvnitř systému statku. V hotovosti měl totiž odlišný plat pouze hospodářský ředitel, zbývající tři úředníci měli příjem shodný. V naturáliích byly však shodné u všech pouze vyčíslená hodnota úředního bytu a výměra (rovněž oceněná do finančního ekvivalentu) pole, které měli k dispozici, s ohledem na rozměry zřejmě spíše jako zahrádku. Všechny další položky se lišily, někdy velmi výrazně. Do deputátu patřilo na prvním místě pivo, dále pšenice, žito, oves i ječmen, hrách, máslo, sýr, sůl, zelí, mléko, smetana a brambory z poživatin. Kromě toho sem patřilo měkké a tvrdé dříví v polenech a měkké polomové dřevo. Druhy naturálií byly rovněž u všech stejné, lišilo se však množství. Veškerý deputát byl převeden do finanční hodnoty, která se přičítala k základnímu peněžnímu

---

15. Zahrádka, František: Velkostatek Králíky 1654 – 1946. Úvod archívního inventáře. Zámorsk 1969, s. X – XI.

16. SOKA ÚO, Střelecký spolek Králíky, kniha č. 1 a 3. Tamtéž, Archív města Králíky (dále jen AM Kr), kart.č. 27, volební seznamy 1879. Tamtéž, Okresní úřad Zámorsk (dále jen OU Žbk), Sčítání lidu 1880, Králíky.

17. Podle specifikace platů a naturálních požitků z roku 1859 měl hospodářský ředitel statku Králíky plat v penězích 630 zl ročně, s vyčíslenými naturáliemi dosahovaly jeho příjmy sumy 1.692 zl. Účetní i důchodní měli celkový příjem shodně 1.200 zl, z toho 525 zl v hotovosti. Nadlesní měl celkový příjem 1.041 zl, z toho rovněž 525 zl v hotovosti. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 937.

ocenění. Výsledné sumy byly úhrnným platem jednotlivých úředníků. Peněžní i naturální složka mzdy se vyplácela čtvrtletně a rozdíly v možnostech jejího čerpání naznačovala uvedeným způsobem instrukce z roku 1850.¹⁷⁾

Postupem doby se však naturální složka mzdy úředníků a sluhů králického velkostatku postupně snižovala a peněžní nepatrně narůstala. Tato změněná dispozice však v úhrnu znamenala narůstání celkové sumy finančního ohodnocení jednotlivých zaměstnanců. Podle uvedené instrukce, platné v létech 1850 – 1879, byli mezi *úředníky a sluhy velkostatku* počítáni v Králíkách hospodářský ředitel, důchodní, nadlesní, účetní. Dále pak adjunkt při ředitelství, úřední sluha, šafář v Králíkách, obroční, adjunkt při lesním úřadu, revírník ve Velké Moravě, v Lichkově a Horní Orlici, lesní adjunkt v Horní Moravě, čtyři hajní, pilař a dozorce na pile v Prostřední Lipce.¹⁸⁾

Zvláštní kapitolu tvoří panský lékař. Žádná služební instrukce nepamatuje na zaměstnance této kategorie, a přesto se od konce 18. století objevuje ve výkazech výplat. Zprvu jen chirurgus, od roku 1803 pak doktor medicíny. I ve druhé polovině 19. století je pojmenováván jako vrchnostenský lékař a jeho povinností byla lékařská péče pouze o *osoby ve služebním poměru* a ocenění práce bylo ve srovnání s úředníky a personálem poměrně nízké. Šlo evidentně jen o část praxe těchto chirurgů či lékařů, zbytek mohl být realizován například ve formě úřadu městského lékaře nebo samostatné praxe. Na druhou stranu je to zřejmě nejstarší způsob péče hraběcího zaměstnavatele o své úředníky a sluhy, protože tato lékařská péče byla realizována zcela na jeho náklady, bez spoluúčasti potencionálního pacienta.¹⁹⁾

S výjimkou uvedeného vrchnostenského lékaře, ostatní úředníci a služebníci, kteří se objevují v platových výkazech, byli v drtivé většině odkázáni na vydělanou mzdu a jiné příjmy neměli. Ačkoliv zcela teoreticky mohlo být ve hře ještě například věno manželky nebo nějaké dědictví, v zásadě šlo vždy o lidi, jejichž primární příjem byl dán zaměstnaneckým poměrem. V podstatě až do založení zmíněného penzijního spolku se vůbec neuvažovalo o tom, že by měl zaměstnavatel či jakákoliv jiná instituce přispívat na život těchto lidí v době, kdy již nebudou schopni aktivní služby. Zabezpečení této doby bylo zcela v jejich rukou. Jistě i to byl jeden z momentů, který způsoboval, že mezi úředníky i služebníky velkostatku nacházíme lidi i značně vysokého věku. Pokud šlo o vdovy a případné sirotky, mohlo jít o velmi nepříznivě řešitelnou situaci. Navíc králický velkostatek zřejmě nepožadoval ani od

---

18. K roku 1796 jsou při panství Králíky uváděni jako úředníci a zaměstnanci ředitel, justiciář, chirurg, expeditor, výběrčí kontribuce, důchodní, purkrabí, obroční, sládek, bednář, úřední dráb, vrátný, zednický mistr, tesař a vodák, kominík, jezdcík, cihlář, pivovarský pomocník, myslivci, hajní, šafáři a čeled. Po roce 1850 zmizely funkce spojené především s výkonem soudní správy a výběru daní, dále pak výkonná moc, ale také řada vyložené manuálních profesí, které byly nahrazeny nádenickou prací či prací v akordu, sjednávanou na zcela konkrétní úkoly či období. František Zahradka, c.d., s. X – XI.

19. František Zahradka, c.d., s. X. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 937, výkaz platů úředníků a sluhů statku Králíky v létech 1852 – 1873. Tam je doktor medicíny Karl Lahola vykazován jako panský lékař od roku 1865 s ročním příjmem z tohoto zdroje 60 zl.

20. Přes obtížně dostupné údaje je zřejmé, že tento princip platil například na lichtenštejnských statcích. Viz podrobněji Macková, Marie: Zapomenutý starosta. (Adalbert Kölbl von Geysing) Supplementum 2, Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí. Ústí nad Orlicí 1999, 76 s.

svých nejvyšších úředníků, aby uzavřeli například životní pojistku ve prospěch manželky a dětí u některého veřejného pojišťovacího ústavu, jako tomu bylo v případě některých jiných velkostatků ve srovnatelné době.²⁰⁾ Na druhou stranu k roku 1880 vlastně v hraběcí režii zřízený penzijní spolek může být pokládán v kontextu doby za značně progresivní záležitost, která svědčí o jistém zaměstnaneckém komfortu, jehož se dostávalo althanovským soukromým úředníkům. Ovšem ani tato instituce nemohla zajistit například vdovu s dětmi zcela, zvláště jednalo-li se o časně úmrtí manžela, po ne příliš dlouhé službě. Byla však schopna v takovém případě zabránit tomu, aby se tito lidé ocitli naprosto bez prostředků a v situaci bez reálného východiska. Před ustavením tohoto institutu zbývala cesta milosti, kdy bylo výhradně na rozhodnutí bývalého zaměstnavatele, zda a jakou formou podpoří bývalého zaměstnance, případně vdovu po něm. Dělo se tak v poměrně mnoha případech a konkrétně v souvislosti s králickým statkem byla hrabata z Althanu poměrně realisticky uvažující. Vdovy, případně studující sirotci, byli podporováni převážně finančně, ostatní – například vysloužilí hajní – většinou formou naturálií. Každou takovou výpomoc musela předcházet příslušně formulovaná žádost od konkrétního žadatele. Souběžně s podporou vlastních vysloužilých zaměstnanců a jejich vdov ovšem realizoval majitel králického fideikomisu také výpomoc jiným, na hospodaření jeho statku nezávislým subjektům. Například bylo touto cestou dodáváno palivové dříví četnické stanici v Králíkách nebo na celnici v Dolní Lipce, stejnou formou byli podporováni králíční kostelníci a dary tohoto typu, většinou ovšem v tekuté formě, dostával od majitelů místního velkostatku i králický spolek válečných vysloužilců. Z pohledu dárce šlo o stejný druh výpomoci: dary z milosti. Z pohledu příjemců mohl být mezi oběma kategoriemi propastný rozdíl. Zatímco v případě druhé skupiny šlo o udržení určité úrovně, případně její momentální vylepšení, u podporovaných vdov či přestárých zaměstnanců mohlo jít o záležitost existenční.²¹⁾

Přes poměrně podrobné služební instrukce může zůstat otázkou, jaké vzdělání mělo mít úřednictvo velkostatku. Od hospodářského ředitele jsou již v instrukci z roku 1850 požadovány značné vědomosti nejen ekonomického a právního charakteru, ale také celého komplexu spojeného se zemědělstvím, ale není stanoveno jakékoliv povinné vzdělání. Získat jej v 50. letech v podunajské monarchii navíc nebylo jednoduché. Teprve později byly zřízeny školy tohoto typu například v severočeské Libverdě či ve Starých Uherských Hradech, ale i ty měly charakter škol středních.²²⁾ Zřejmě nejbližší vysokoškolské učiliště v rámci střední Evropy se nalézalo v bavorském Weihenstephen. Šlo Královskou bavorskou zemědělskou akademií (určitou dobu se jmenovala Centralschule für Landwirtschaft, ale stále měla charakter vysoké školy) a její studenti skládali zkoušky z takových oborů, jako bylo například lesnictví, geometrie, základy zvěrolékařství, vedení hospodářství zemědělského podniku, agronomie, nauka o zemědělských plodinách, zemědělská chemie, účetnictví, nauka o strojích či nauka o zemědělských zvířatech.²³⁾

21. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 938, dary z milosti 1851 – 1882.

22. K tomu podrobněji např. Pšeničková, Jana: Antonín Emanuel Komers u děčínských Thunů. In: Vědecké práce zemědělského muzea 17, Praha 1978, s. 183 – 192.

23. Goldmann, Wilhelm: Verzeichnis der Hochschulen und hochschulartigen Gebilde sowie ihrer Vorläufer und Planungen in deutsch- gemischtsprachigen Gebieten unter besonderer Berücksichtigung ihrer (Haupt-) Matrikeln. Neustadt a.d. Aisch 1967, S. 365 – 366. Macková, Marie: Zapomenutý starosta. (Adalbert Kölbl von Geysing) Supplementum 2, Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí, Ústí nad Orlicí 1999, s. 5 – 6, 14.

Absolventi právě této vysoké školy se mezi vyšším úřednictvem velkostatků v království Českém objevují, i když konkrétně v Králíkách nebyl zaznamenán žádný.²⁴⁾ Již druhá althanovská služební instrukce hovoří zcela jasně o lesních inženýrech, u nichž lze předpokládat příslušné vzdělání technického směru. Na rozdíl od zde rovněž uváděných zvěrolékařů, kteří byli zařazeni služebně hluboko dole, mezi adjunkty a zahradníky a zjevně nešlo o zaměstnaneckou elitu (jejich *lidský* kolega se i při velmi vymezeném zařazení nacházel o tři služební třídy výše). To se zdá být poněkud v rozporu s postavením diplomovaného zvěrolékaře Franze Rottera, který ve stejné době působil v Králíkách a zjevně patřil k velmi slušně situovaným lidem. Ten ovšem, pokud vůbec své služby velkostatku příležitostně poskytoval, rozhodně nebyl na tomto příjmu závislý a své postavení od něj neodvozoval. Také není nikdy uváděn v tabulkách zaměstnanců. Jednoznačně v této sféře převládalo technické vzdělání, ať už jakéhokoliv rozsahu. Na rozdíl od státní služby zde prakticky nebylo místo pro právníky a filozofy, a to ani, poněkud zástupně, na postech důchodního či účetního. Mezi dalšími zaměstnanci statku pak jednoznačně převládala praxe jako příprava na zaměstnání před jakoukoliv specializovanou školní průpravou. Avšak i na místech hajných, kteří byli zařazeni až v předposlední, výjimečně dokonce až v poslední zaměstnanecké třídě, jsou vždy muži, kteří měli ukončenou základní školní docházku, někteří z nich dokonce i nižší reálku.²⁵⁾ Je otázkou, nakolik mimořádná je kvalifikace vysloužilého vojáka pro místo hajného (na statku Králíky byli rozlišováni tzv. lesní hajní a polní hajní), která se zde objevuje. V žádném ze zaznamenaných případů však nešlo o poddůstojníka, kteří se měli možnost zcela regulérně uplatnit na místě nižšího úředníka ve státní službě.²⁶⁾ Pro zřetelnější vymezení místa soukromého úřednictva althanovského velkostatku v rámci králické městské společnosti té doby je vhodné srovnání s částí tehdejšího státního úřednictva, jež ve městě rovněž působilo. V letech 1855 – 1868 byli Králíky sídlem smíšeného okresního úřadu, tedy okresní politické i soudní správy. Při tomto smíšeném úřadě bylo k roku 1860 registrováno celkem 6, resp. 7, úředníků. Poněkud nestandardní situace se vytvořila kolem okresního představeného Josefa Hoyera, který byl k uvedenému roku pouze provizorním úředníkem na tomto postu a jeho zařazení tedy neodpovídalo místu okresního představeného, ale jeho původnímu místu adjunkta smíšeného okresního úřadu. Tím vznikla situace, kdy skutečný adjunkt úřadu Franz Wilhelm byl služebně i finančně zařazen výše než jeho momentální okresní představený.²⁷⁾

---

24. Prokazatelně jeden z nich působil například v nedalekém Lanškrouně v čele lichtenštejnského statku v letech v letech 1882 – 1908. Macková, Marie: Zapomenutý starosta, c. d.

25. Vzhledem k tomu, že ještě sčítání lidu z roku 1880 kladlo v základních sčítacích operátech otázku, zda dotyčná osoba umí číst a psát, je třeba hodnotit úroveň tohoto althanovského personálu, který vlastně svůj profesní život trávil v horských lesních revírech, jako značně vysokou.

26. SOA Z, VS Kr, kart.č. 505, inv.č. 937, služební tabulky z roku 1884.

27. Oba sloužili v 9. třídě, Franz Wilhelm na 46. místě s ročním platem 840 zl bez dalšího přídavku a Josef Hoyer na 193. místě s ročním příjmem 735 zl. Pro srovnání a ukázkou poněkud mimořádného postavení: představený nedalekého lanškrounského okresního úřadu Ludwig Springsholz měl ve stejné době roční příjem 1.155 zl. Concretal- Status der Beamten bei den k. k. Bezirksämtern in Böhmen 1860. Špiritová, Alexandra: Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850 – 1918. Praha 1993, s. 73 a 243.

Následoval jeden aktuár sloužící v 11. třídě, dva kancelisté sloužící ve 12. třídě a kromě toho vedoucí pozemkových knih, který sice sloužil rovněž v 11. třídě, ale protože tato kategorie úřednictva smíšených okresních úřadů měla vlastní klasifikaci, byl na 115. místě ohodnocen podstatně vyšším platem, než aktuár sloužící o třídu výše.²⁸⁾

Rozdíly v materiálním ohodnocení ve prospěch althanovského úřednictva byly jednoznačně patrné. Jestliže je možné předpokládat, že hospodářský ředitel statku a okresní představený byli srovnatelní ve společenském postavení ve městě, pak jejich příjmy byly naprosto nesrovnatelné. Pokud vezmeme v úvahu příjmy ředitele Johanna Morawka (ve sledovanou dobu mu bylo 47 let), včetně vyčíslených naturálií, a příjmy tehdy 44letého, sice zřejmě úplně předepsané vzdělání postrádajícího, ale 24 let praktikujícího, okresního představeného Josefa Hoyera, který kromě služebního bytu bez dalšího zaopatření žádné další nepeněžní příjmy od zaměstnavatele neměl, pak dostaneme čísla 1.692 zl ku 735 zl ve prospěch soukromého úředníka.

Tomuto hodnocení v podstatě odpovídá i obraz o téměř 20 let mladší, který podává seznam voličů sestavený pro volby do obecního zastupitelstva v Králíkách v roce 1879. Tehdy již bývalý okresní představený, penzionovaný Josef Hoyer, získal ve městě čestné občanství, takže se objevuje v první kurii mezi nositeli honoračního volebního práva. Naproti tomu ředitel velkostatku Johann Morawek (pensionován byl až o rok později) se ocitá na 29. místě mezi plátcí přímých daní ve městě. Šlo o poměrně čelné místo, protože první až páté místo náleželo nositelům honoračního volebního práva z titulu čestného občanství, místo 6., 8. a 20. zaujímaly právnické osoby, na místě 7. (tedy druhý největší plátce daní ve městě a nejbohatší fyzická osoba ve městě) je zaznamenán hrabě Althan. Mezi ním a jeho zaměstnancem, ředitelem statku Morawkem, se ocitli dva výrobci bavlněného zboží, několik obchodníků, dva nájemci pivovaru, jeden mlynář. Zbývající neměli profese specifikovanou, většinou však šlo o majitele rozsáhlých nemovitostí. Johann Morawek platil 63 zl přímé daně, jeho zaměstnavatel 358 zl a další nejbohatší muž ve městě, obchodník Gottfried Schramek 156 zl. S ohledem na výši přímé daně zůstali za ředitelem althanovského statku tak významní muži města Králík, jako byl bývalý poslanec zemského sněmu Josef Grond, starosta a budoucí poslanec zemského sněmu Ferdinand Amand Rotter či bývalý starosta a vlivný spolkový činovník Franz Veith. Celých 13 zl činil rozdíl ve výši této daně mezi Johannem Morawkem a nejbližším příslušníkem tzv. svobodné profese, králickým notářem (na 45. místě volebního seznamu).

---

28. Aktuár Joseph Peithner na 255. místě měl přiznaný roční plat 420 zl. Vzhledem k jeho vytrvalé snaze přejít od smíšené politické správy k soudní správě existuje několik posudků na jeho vzdělání a práci. Bylo mu v té době 27 let, byl hodnocen jako výkonný a rychlý úředník zvláště ve věcech přešupků a soudních kauz, jediná jeho vada spočívala v tom, že sice ovládal němčinu i češtinu slovnem, ale psát byl schopen pouze německy, nikoliv česky. Je otázkou, nakolik se snažil tento nedostatek vylepšit a nakolik to byla dobrá vůle jeho představeného, když v posudku jen o půl roku mladším již tento problém není uváděn. Kancelisté Franz Kretschmer a Ferdinand Amler na 352. a 521. místě ve 12. třídě pobírali shodně 367 zl 50 krejcarů ročního platu. Vedoucí pozemkových knih Johann Jawůrek sloužil za 630 zl ročně. Concretal- status ... Dále SOka ÚO, Okresní úřad Králíky, kart.č. 2, presidiální spisy z roku 1859.

Další z úřednické špičky v té době, nadlesní Johann Reif, se objevil na 116. místě mezi plátcí přímých daní. S 18 zl se ocitl mezi řemeslníky, majiteli statků a nejbohatšími chalupníky, těsně za ním se vyskytoval jeden zelinář, poněkud výjimečný mužský příslušník profese v té době již poměrně spolehlivě ovládané ženami.

Na 141. místě tohoto pořadí se nacházel Mathias Stadler, hraběcí účetní. Jeho pozice je o to zajímavější, že v té době byl již penzionovaný, a přesto měl takový majetek, že stále ještě platil 12 zl přímé daně. To jej řadilo sice do třetí volební kurie, ale v rámci města do jejího velmi solidního středu.

Druhý penzista, zapsaný do tohoto volebního seznamu a původně zaměstnaný při velkostatku, byl revírník Franz Zentner. Vyskytoval se sice až na 211. místě a platil téměř poloviční přímou daň než bývalý účetní, ale přesto je to jednoznačný doklad o tom, že výslužba ani pro něj neznamenal sociální katastrofu. Navíc revírník Zentner byl jedním z ctěných členů střeleckého spolku, což vše dohromady v širším kontextu zřejmě znamenalo dost značnou společenskou prestiž uvnitř venkovského města.

Soukromé úřednictvo se mezi voliče v obecních volbách po vydání nového volebního zákona v roce 1864 mohlo dostat téměř výhradně na základě daňového cenzu. Na rozdíl od státního úřednictva a některých příslušníků svobodných povolání nesplňovali většinou podmínky pro přiznání honoračního volebního práva, jež bylo v té době prakticky jediným, které nebylo odvozeno od hmotného majetku, či lépe daňové povinnosti vůči státu. Ona drobná výhrada se týkala potencionálního absolventa některé z domácích univerzit, jež by našel uplatnění ve službách velkostatku. Jim bylo honorační volební právo ze zákona přiznáno. Ovšem s ohledem na naznačenou profesní strukturu úředníků a zaměstnanců statku a v souvislosti s již také uvedenou dlouhou neexistencí vysokoškolského učiliště právě tohoto směru v monarchii (absolventi weihenstephenské zemědělské školy byli tímto zákonem z honoračního volebního práva vyloučeni proto, že škola sídlila v Bavorsku, tedy nebyla domácí, Libverda a jí podobné školy neměly charakter univerzit) to byla velmi dlouho situace opravdu pouze teoretická. Jako v mnoha jiných ohledech, i v tomto případě tvořil v Králíkách výjimku MUDr. Karl Lahola, který byl zaměstnancem statku a zároveň byl nositelem honoračního volebního práva.²⁹⁾

---

29. V této souvislosti je možné připomenout, že ten, kdo měl nárok na honorační volební právo, mohl být zařazen mezi voliče podle daňového cenzu, pokud byl patřičně majetný. Na malém městě to mohlo přinést rozpoznatelně větší vliv. V této situaci se nejspíše ocitli právě lékaři, kteří s ohledem na okolní poměry mohli být poměrně majetní. V Králíkách tomu tak zřejmě nebylo. Chirurgus Johann Urban obsazoval 192. místo daňového pořadí, MUDr. Josef Morawec na 212. místě s necelými 7 zl roční přímé daně ztrácel téměř dvě třetiny na sumu, kterou ve velmi podobné době byl povinen skládat na stejné účely jeho kolega z ne příliš vzdáleného Kyšperka. SOKa ÚO, AM Kr, kart.č. 27, seznam voličů 1879. O situaci v Kyšperku např. Sekotová, Věra - Macková, Marie: Kyšperk (vývoj – správa – společnost – kultura). Ústí nad Orlicí 2000, s. 57 – 61. Jinak též SOKa ÚO, Archiv města Kyšperk, volební seznamy 1870.

Státní úředníci byli zařazeni do stejné kategorie voličstva, bez ohledu na stav jejich majetku.³⁰⁾ Doplnovali je ředitelé a učitelstvo škol (včetně jedné slečny učitelky) a oba kaplani. Jejich nadřízený, římskokatolický farář P. Friedrich Geyer, volil rovněž na základě honoračního volebního práva, ovšem jako čestný měšťan, tedy v první volební kurii. 31 zl přímé daně by jej ve městě zařadilo na 72. místo, tedy v tomto kontextu do druhé kurie.

Jestliže ze srovnání se státními úředníky vyšlo soukromé úřednictvo althanovského velkostatku v Králíkách po materiální stránce nesporně vítězně, pak obraz ve společenské sféře se poněkud vyrovnává. Například v již zmiňovaném místním střeleckém spolku, který měl nepochybně pověst svým způsobem elitního seskupení, se vyskytují obě složky. Pokud byl velkostatek opticky mírně početněji zastoupen, bylo to způsobeno členstvím několika lesních a hajných, u nichž zřejmě převážila jakási profesní hrdost nad skutečností, že střelecký spolek byla relativně velmi drahá záležitost pro každého člena, což mohlo činit problémy nejen nižšímu úřednictvu, ale i těmto zaměstnancům velkostatku, kteří rozhodně nebyli odměňováni tak dobře jako jeho čelní úředníci.³¹⁾

Úřednictvo althanovského velkostatku v Králíkách tvořilo početně naprostý zloemek obyvatelstva města a to i za předpokladu, že do této skupiny budou zahrnuti i všichni postupem doby penzionovaní úředníci, kteří město neopustili. I za předpokladu, že k nim přiřadíme zaměstnanecké špičky statku, které sice většinou porušují alespoň jednu ze tří na počátku vymezených charakteristik soukromého úřednictva, ale v kontextu venkovského města mu přesto mohly být velmi blízko, přesto stále půjde o velmi úzký okruh lidí. V porovnání s nepatrně početnějšími prvoinstančními státními úředníky řídilo několik úředníků velkostatku v jeho rámci nepoměrně větší počet zaměstnanců a odpovídalo za nepoměrně větší materiální hodnoty. Na druhou stranu bezprostřední vliv těchto lidí mimo rámec vnitřního chodu statku se odvíjel od zcela jiné podstaty, než bylo jejich služební zařazení. Jejich kolegové ve státní službě naproti tomu přímo ovlivňovali běh života mimo *vlastní úřední zdi* zcela zásadním způsobem a jejich osobní prestiž byla tímto postavením velmi výrazně ovlivněna

Ovšem tento moment se tak zcela nevyhnul ani úřednictvu ve službách hrabat Althanů po roce 1850. Z povědomí poměrně malého venkovského města na pomězi totiž jen velmi zvolna mizela úcta a respekt, jimž se tito lidé těšili v době patrimoniální správy, kdy byli v mnoha směrech první a poslední rozhodovací instancí. A to přesto, že v Králíkách zůstalo zachováno sídlo prvoinstanční správy, zprvu alespoň ve formě sídla okresního soudu, od roku 1855 pak dokonce sídla smíšeného okresního úřadu. Existovala zde tedy zcela konkrétní lidská náhrada za vrchnostenské úředníky.

---

30. Vzhledem k tomu, že v roce 1879 již Králíky nebyly sídlem prvoinstanční politické správy (příslušely k politickému okresu Žamberk), ale pouze centrem soudního okresu, jsou ve voličském seznamu ze státních úředníků zastoupeni: okresní soudce, soudní adjunkt, soudní kancelista, šéf pozemkové knihy, dva úředníci berní správy a komisař finanční stráže. SOKA ÚO, AM Kr, kart.č. 27, seznam voličů 1879.

Přesto je zřejmé, že ti, kdo zůstali nebo se nově objevili ve službách althanovského velkostatku, poživali ve městě patřičné úcty a měli dokonce dost reálných možností ovlivňovat jeho vnitřní, samosprávou řízený, život.³²⁾

To vše mohlo být podpořeno i tím, že pro státní úřednictvo druhé poloviny 19. století tak typická, častá a na velké vzdálenosti uskutečňovaná, migrace byla pro soukromé úřednictvo, zdá se, že nejen králíckého velkostatku, velmi málo známým pojmem.

Ačkoliv althanovské úřednictvo nebylo žádným způsobem omezeno v možnosti opustit službu, přesto bylo ve druhé polovině 19. století jeho složení velmi stabilní. Vazby k městu, byť šlo převážně o lidi narozené mimo Králíky, byly v důsledku toho nepochybně silnější než u státního úřednictva, kde naopak mohlo být delší setrvání v jediném místě považováno za do určité míry výjimečné.

Resumé:

Fonctionnaires privés de la grande propriété Králíky a partir de 1850

A partir de 1850, plusieurs fonctionnaires des terres seigneuriales ont passé au service des grandes propriétés nobles. De cette manière, ils sont devenus fonctionnaires privés agricoles. Ils se différaient de ses collègues du secteur d'Etat par son indépendance de l'Etat, mais ils étaient liés avec ceux-ci par leur relativement bon instruction spécialisée. Cela était commun aussi pour l'autre groupe de la bourgeoisie – pour les *cadres académiques* (médecins, avocats etc.). Ils se distinguaient d'autres habitants de la ville par l'absence du travail manuel dans leurs emplois.

En 1850 on a publié les règlements du service pour administration des propriétés d'Althan, par lequel on a dirigé la marche de la grande propriété à Králíky. On a modifié ces règlements au mois d'août 1879. A partir de 1880 une association de retraite a été fondée pour les fonctionnaires et l'autre personnel de ces fermes. Les fonctionnaires privés de la grande propriété de Králíky étaient très bien payés en comparaison des fonctionnaires d'Etat. Leur position dans la ville est, entre autre, bien visible dans les liste d'électeurs pour les élections communales. Les fonctionnaires privés de la grande propriété formaient seulement une petite partie des habitants de la ville Králíky, mais la partie très importante.

---

32. Nejvýraznějším dokladem toho je právě Johann Morawek, který přišel na králícký statek až v roce 1851 a nebyl tedy člověkem, jenž vládl panstvím. Přesto mu stačilo místo ředitele statku k tomu, aby se v povědomí města stal oním mocným mužem ze zámku, i když to v minulém smyslu tak docela pravda nebyla. Navíc byl zřejmě osobně dost výrazný na to, aby se ve městě stal opravdu respektovanou osobností.